

N:o 55.

Ank. till Riksd. kansli den 22 mars 1904, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition om anslag för restaurering af Heliga Trefaldighets församlings kyrka.

(2:a U. A.)

Uti en den 19 februari 1904 aflåten proposition (n:o 87) har Kungl. Maj:t, under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen att såsom bidrag till restaurering af Heliga Trefaldighets församlings kyrka i hufvudsaklig enlighet med därför af Kungl. Maj:t fastställd plan på extra stat för år 1905 bevilja ett belopp af 23,000 kronor.

Beträffande detta ärende har departementschefen till berörda statsrådsprotokoll anfört följande.

»I en af domkapitlet i Uppsala med eget underdånigt utlåtande den 18 april 1900 till Eders Kungl. Maj:t öfverlämnad ansökning anhöll Heliga Trefaldighets församling, med bifogande af dels utdrag af protokoll vid kyrkostämman med församlingen den 31 mars 1900, dels protokoll vid sådan af domaren i orten verkställd besiktning å församlingens kyrka, hvarom i nådiga brefvet den 22 mars 1759 stadgas, dels ock genom församlingens försorg upprättade ritningar till restaurering af dess kyrka, att berörda ritningar måtte erhålla nådig stadfästelse,

hvarvid församlingen tillika hemställde, att, därest ritningarna behöfde i något afseende fullständigas, sådant måtte genom öfverintendents-ämbetet ombesörjas.

På grund af nådig remiss afgaf öfverintendentsämbetet den 11 december 1900 underdånigt utlåtande i detta ärende och anförde därvid, hurusom af de remitterade handlingarna och ritningarna framginge, att den tillärnade restaureringen i hufvudsak afsåge att för en kostnad af 52,975 kronor 25 öre vidtaga — förutom vanliga reparationsarbeten och arbeten för kyrkans förseende med värmeledning — åtgärder, ämnade att åt kyrkobyggnadens yttre, särskildt genom uppförande af en tornspira och ett utsträckt användande af de under taklisten för närvarande förefintliga sicksackmotiv, förläna större prydlighet, äfvensom att iståndsätta det inre af kyrkan och hennes olika inredningsföremål. Vid granskning af detta restaureringsförslag hade ämbetet emellertid funnit önskvärdt, att den åldriga kyrkan komme att restaureras efter en plan, enligt hvilken hennes nuvarande utseende mindre än enligt församlingens förslag blefve förändradt. Med hänsyn härtill hade ämbetet genom e. o. arkitekten hos ämbetet August Lindegren låtit utarbeta helt nya ritningar till den af församlingen beslutade restaureringen, hvarvid bland annat iakttagits, att den nuvarande tornanordningen bibehållits. Därjämte hade ämbetet, då församlingens förslag innefattade jämväl uppförande af en spira å kyrkans torn, samt kyrkan före den henne år 1702 öfvergångna brand varit med en dylik försedd, ansett sig böra låta upprätta ett alternativförslag till restaureringen i fråga, upptagande en spira, liknande den å äldre afbildningar af kyrkan angifna. Med vidfogande af till ämbetets hufvudförslag utaf arkitekten Lindegren uppgjorda kostnadsberäkningar, slutande å ett belopp af 55,742 kronor 80 öre, och under tillkännagifvande att följandet af ämbetets alternativförslag skulle komma att höja sagda arbetskostnad med omkring 3,000 kronor, hade ämbetet häruppå anmodat domkapitlet att öfver hvad ämbetet sålunda i frågan åtgjort inhämta församlingens å kyrkostämman afgifna yttrande samt därmed jämte eget utlåtande till ämbetet inkomma; och hade i anledning häraf domkapitlet med egen skrifvelse till ämbetet öfverlämnat utdrag af protokoll vid kyrkostämman med församlingen den 28 oktober 1900, utvisande, att församlingen förklarar sig helst önska att »få förena det första alternativet med den höga spiran på det andra alternativet», och vidare hemställt, att predikstolen måtte af akustisk hänsyn vändas mera i riktning mot hufvudingången än vederbörande ritning utvisade, äfvensom förmålt sig hysa farhågor, huruvida orgeln lämpligen kunde placeras i tornet. Om äm-

betet än för sin del helst sett, att den nuvarande tornanordningen med dess karakteristiska tornhuf blefve i hufvudsak bibehållen och att förty förenämnda hos ämbetet upprättade hufvudförslag vid ifrågavarande restaurering komme till utförande, hade ämbetet dock från arkitektonisk synpunkt icke funnit orsak att, gentemot församlingens uttryckta önskan, motsätta sig uppförande efter historiskt gifven förebild af en tornspira å församlingens kyrka, hvarför ämbetet låtit å de af församlingen i öfrigt godkända ritningarna medelst tilläggsblad utmärka en spira af det utseende, ämbetets alternativa förslag upptoge, äfvensom förändrad uppställning af predikstolen, på sätt församlingen föreslagit, hvaremot ämbetet ej ansåge någon fara förefinnas för att orgeln, placerad i tornet, icke skulle nöjaktigt höras.

Det sålunda kompletterade ritningsförslaget, hvars tillämpning enligt ämbetets förmenande komme att draga en kostnad, icke understigande 60,000 kronor, öfverlämnade ämbetet till Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning och stadfästelse.

Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien afgaf den 2 april 1901 infor dradt underdånigt utlåtande i ärendet och gjorde därvid åtskilliga erinringar mot restaureringsförslaget under betonande ej mindre af det synnerligen önskvärda i att ifrågavarande åldriga och i flera afseenden märkliga byggnad i sina skilda delar finge bibehålla sin ursprungliga karaktär, än äfven att det till nådig stadfästelse öfverlämnade kombinerade förslaget tydligen ej vore ägnadt att uppfylla denna vid en pietetsfull restaurering berättigade fordran.

Sedan Eders Kungl. Maj:t anbefallt öfverintendentensämbetet att lämna församlingen tillfälle att yttra sig med anledning af hvad akademien anfört samt med eget utlåtande till Eders Kungl. Maj:t inkomma, öfverlämnade ämbetet till Eders Kungl. Maj:t af församlingen å kyrkostämman den 31 maj 1901 afgifvet yttrande af hufvudsakligt innehåll, att församlingen, som afstode från planen att å sin kyrka uppföra tornspira, önskade att få kyrkan restaurerad i enlighet med det af ämbetet härför utarbetade hufvudförslag, dock med den hänsyn, som ämbetet kunde finna lämpligt att taga till de af akademien i ärendet gjorda erinringar, och att församlingen ansåge, att orgelverket, som afsetts att uppställas på läktare i kyrkans västra del, borde förflyttas till lämplig plats nere i kyrkan. För egen del anförde ämbetet i underdånigt utlåtande den 4 november 1902 följande: Det vore uppenbart, att vid fråga om restaurering af ett tempel af så hög ålder och i öfrigt så märkligt som det ifrågavarande de arkeologiska och historiska intressena, för hvilka i vårt land akademien vore främste målsman, måste framträda med

kraf på tungt vägande betydelse. Ämbetet hade för sin del ansett, att dessa intressen icke skulle trädas för nära, därest den åldriga kyrkobyggnaden komme att restaureras i öfverensstämmelse med det af ämbetet härför slutligen framlagda förslag. Då akademien emellertid funnit de synpunkter, från hvilka det tillhörde henne att betrakta lämpligheten af ifrågavarande restaureringsarbete, icke nog beaktade uti ämbetets ritningsförslag, hade ämbetet funnit sig på de skäl, som i förevarande fall blifvit af akademien förebragta, böra i möjligaste mån gå akademiens uttalade åsikter till mötes, och detta så mycket hellre, som äfven genom en restaurering, hvilken hade till hufvudändamål att allenast iståndsätta kyrkan och dess olika delar, ett tillfredsställande såväl praktiskt som arkitektoniskt resultat stode att vinna, samt därtill komme, att församlingen förmålt sig villig att taga all skäligen hänsyn till akademiens fordringar. Med afseende fästadt å nu nämnda förhållanden föresloge ämbetet, att den af församlingen beslutade restaureringen komme att, på sätt hos ämbetet nyupprättade ritningsblad närmare utvisade, inskränkas till, förutom egentliga reparationsarbeten, nedannämnda åtgärder, nämligen:

A. beträffande kyrkans yttre:

att sidoskeppens tak sänktes så, att midtelskeppets runda fönster med deras omfattningar blefve synliga, samt belades med ny svart plåt; att i fönstret till sakristian, hvars underkant något höjdes, ny karm och nya bågar insattes; att en varmkammare inrättades under sakristian, hvarvid en mindre dörr med nedgångstrappa upptoges å sakristians östra mur; att en skorsten för värmeledningen anordnades invid den gamla gafveln å södra utbyggnaden; att i alla fönstren inlades solbänkar af kalksten; att det nedtill å tornets södra mur förefintliga fönster åter upptoges med bibehållande af murverket däromkring; att kyrkans murytor frigjordes från rappning, lagades och fogströkes; samt att erforderlig förstärkning af tornets grund verkställdes med iakttagande därvid af största försiktighet;

B. vidkommande kyrkans inre:

att orgel- och sidoläktarne, de i kyrkan förefintliga fyra järnkaminerna med tillhörande rökrör samt kaminen i sakristian borttoges; att vid anordnande af värmekammaren sakristians golf något höjdes; att ny orgel anskaffades och placerades i södra tvärskeppet nere i kyrkan; att nya bänkar, ny predikstol och nya altaranordningar — vid hvilka sistnämndas utförande den gamla altarskifvan lämpligen syntes kunna finna användning — anbringades; samt att vägg- och hvalfytter iståndsattes, hvarvid i kyrkan varande äldre målningar borde af fullt konstförfaren person restaureras.

Därjämte erinrade ämbetet, att, om hvad ämbetet sålunda föreslagit kunne Eders Kungl. Maj:ts nådiga godkännande, arbetskostnaden syntes kunna nedbringas till 43,882 kronor enligt hos ämbetet utarbetadt, den 1 november 1902 dagtecknad kostnadsförslag.

Efter nådig remiss afgaf akademien den 2 december 1902 förnyadt utlåtande och tillstyrkte därvid nådigt bifall till den af ämbetet sålunda framlagda nya restaureringsplanen.

Genom nådigt beslut den 19 december 1902 faun Eders Kungl. Maj:t godt gilla de med öfverintendentsämbetets underdåniga skrifvelse den 4 november 1902 till Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning öfverlämnade och då dagtecknade ritningar till ifrågavarande restaureringsbete, med föreskrift tillika att, innan de tillämnade nya inredningsföremålen i kyrkan komme till utförande, ritningar öfver desamma i förgranskning nödig skala skulle i vederbörlig ordning underställas Eders Kungl. Maj:ts nådiga ompröfning, hvarjämte Eders Kungl. Maj:t meddelade en del föreskrifter att lända till efterrättelse under restaureringsarbetets utförande.

Nu har församlingen genom sitt kyrkoråd i underdånighet anhållit, det Eders Kungl. Maj:t täcktes aflåta nådig proposition till Riksdagen om beviljande af ett bidrag af 23,000 kronor till täckande af kostnaden för iståndsättande af församlingens kyrka i öfverensstämmelse med Eders Kungl. Maj:ts nyssberörda nådiga beslut.

Såsom stöd för denna ansökning anföres af församlingen följande:

Reparationsarbetet i fråga beräknades enligt öfverintendentsämbetets den 1 november 1902 dagtecknade kostnadsförslag till 43,882 kronor. I detta belopp inginge dock ej kostnaden för åtskilliga i nådiga brefvet den 19 december 1902 anbefallda arbeten, såsom höjning af underkanten å fönstret i sakristian samt ny karm och nya bågar till detsamma, solbänkar af kalksten i kyrkans tio fönster, upptagande af ett fönster nedtill å tornets södra mur samt slutligen erforderlig förstärkning af tornets grund, ett arbete hvars snara utförande måste betecknas såsom oundgängligen nödvändigt för kyrkans bestånd. Dessa arbeten hade af sakkunnige beräknats komma att kräfva ytterligare 1,618 kronor, hvadan hela den beräknade kostnaden måste upptagas till 45,500 kronor. De tillgångar, som stode församlingen till buds för ändamålet, utgjordes af kyrkokassans behållning 10,240 kronor, uppkommen dels genom utdebitering på församlingen dels genom räntebesparing, samt en under de senaste åren genom gåfvor och sammanskott bildad särskild restaurationsfond, som nu uppginge till 8,627 kronor 63 öre,

Eders Maj:ts frikostiga gåfva å 1,000 kronor däri äfven inberäknad, hvarjämte genom af Eders Kungl. Maj:t i nåder beviljad kollekt och stambok omkring 2,000 kronor beräknades komma att inflyta. Tillgångarna utgjorde således tillhopa 20,867 kronor 63 öre.

För att täcka samtliga för reparationsarbetet beräknade kostnader återstode alltså i det närmaste 25,000 kronor, som församlingen icke såge sig i stånd att anskaffa. Församlingen, som vore liten — hon räknade omkring 1,300 medlemmar — och fattig, öfvervägande bestående af arrendatorer och arbetare, vore redan förut betungad af stora utgifter såväl för sin fattigvård, hvilken till följd af närheten till Uppsala vore synnerligen stor, som för sitt skolväsende, hvilket senare kräft upptagande med Eders Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd under år 1902 af ett amorteringslån å 18,400 kronor, som församlingen hade att under de närmaste trettio åren förränta och amortera.

Att församlingens kyrka för sitt bestånd vore i behof af snar och grundlig reparation, hade redan vid den för erhållande af kollekt och stambok verkställda besiktning ådagalagts, och att hon äfven vore förtjänt af den uppoffring från det allmännas sida, hvarpå församlingen vågade hoppas, torde framgå af bland annat den uppmärksamhet vittershets-, historie- och antikvitetsakademien i sitt förutberörda underdåniga utlåtande den 2 april 1901 fäst at vid ifrågasatt förslag till kyrkans restaurering. I detta sammanhang åberopade kyrkorådet vidare ett i arbetet 'Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen, aftecknade och beskrifna på föranstaltande af Svenska fornminnesföreningen' (häftet 8, tryckt år 1901) förekommande yttrande: 'Den äldsta delen af den nu för tiden uti Uppsala stad belägna Trefaldighetskyrkan tillhör denna första uppsättning af kyrkobyggnader — — från 1100-talets första årtionden — hvilka i det föregående beskrifvits såsom uppförda omedelbart efter kristendomens första utbredande i Mälaredalen — — —. Sådan såg den kyrka ut, utanför hvilken Erik den helige kort efter midten af 1100-talet led martyrdöden — — —. Trots sin enkelhet erbjuder hon många företeelser, upplysande och värdefulla för vår medeltida byggnadshistoria.' Till denna Trefaldighetskyrkans anmärkningsvärdhet i konsthistoriskt hänseende komme ännu en annan omständighet, som kräfde hennes iståndsättande och underhåll på ett för en landsförsamling mer än vanligt kännbart sätt. Kyrkan vore nämligen belägen utom församlingen i Uppsala stad och snart sagdt omgifven af idel monumentala byggnader, såsom domkyrkan och ärkebiskopshuset, på en plats alltså, som på ett i ögonen fallande sätt framhåfde den

bristfällighet, hvori hon — den genom sin ålder vördnadsvärdaste i sin omgifning — råkat.

På grund ej blott af Eders Maj:ts i frikostig handling visade intresse för den åldriga kyrkobyggnaden utan ock af det förhållande, att Eders Kungl. Maj:t redan flera gånger på underdåniga ansökningar afgifvit propositioner till Riksdagen om beviljande af anslag till restaurering af åldriga kyrkobyggnader i mindre församlingar, hvarpå såsom exempel anfördes Husaby kyrka i Västergötland och Mariakyrkan i Sigtuna, vågade kyrkorådet hoppas, det Eders Kungl. Maj:t täcktes skänka den underdåniga framställningen nådigt bifall.

Samtliga de myndigheter, hvilka i ärendet yttrat sig, nämligen Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Uppsala län, domkapitlet, öfverintendentsämbetet samt vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, hafva tillstyrkt bifall till framställningen. De två förstnämnda hafva härvid åberopat ej mindre kyrkans af vederbörande myndigheter erkända stora värde i konsthistoriskt hänseende än äfven behovet af hennes snara och grundliga restaurering.

Vid Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvandes utlåtande finnas fogade uppgifter, utvisande att församlingens fyrktal för år 1903 uppgick till 29,336 samt att utdebiteringen per fyrk för samma år utgjort på grund af kommunalstämmans beslut 13 öre och på grund af kyrkostämmans 17 öre.

Öfverintendentsämbetet har för sin del på det lifligaste instämt i de af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande och domkapitlet afgifna utlåtanden, helst församlingen enligt handlingarna näppeligen syntes mäktiga att utan erhållande af det begärda statsbidraget genomföra den välbehöfliga restaureringen af kyrkan.

Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien yttrar i sitt underdåniga utlåtande, dagteckadt den 2 februari 1904: Heliga Trefaldighetskyrkans i kultur- och konsthistoriskt afseende särdeles märkliga beskaffenhet vore redan förut framhållen i akademiens underdåniga utlåtande den 2 april 1901 och enär den ifrågavarande i nåder gillade planen vore synnerligen ägnad att framhålla den historiska gången af kyrkans tillkomst till dess olika delar samt att i öfrigt uppfylla krafven på en pietetsfull restaurering, hemställde akademien på det varmaste om nådigt bifall till den gjorda ansökningen.»

Under åberopande af hvad sålunda till stöd för bifall till ifrågavarande framställning blifvit anfördt och med erinran hurusom Riksdagen i flera föregående fall på Kungl. Maj:ts framställning beviljat medel till restaurering af märkligare kyrkor, såsom Husaby kyrka 17,500

kronor, Mariakyrkan i Sigtuna 17,000 kronor samt Dalhems kyrka på Gottland 37,000 kronor, hemställde departementschefen om aflåtande till Riksdagen af det förslag förevarande proposition innefattar.

Utskottet har funnit skäl kunna anföras för beviljande af statsbidrag, på det att ifrågavarande kyrkobyggnad må blifva iståndsatt på sådant sätt, som betingas af dess historiska betydelse. Då emellertid af utredningen i ärendet synes framgå, att de tillämnade restaureringsarbetena till allra största delen äro behöfliga för att kyrkan fortfarande må kunna användas såsom församlingskyrka, har utskottet ansett församlingen böra vidkännas större andel af kostnaderna än ifrågasatt blifvit; och torde ett belopp af 10,000 kronor till fullo motsvara den höjning i restaureringskostnaden, som enligt den fastställda planen skulle föräledas af nödig hänsyn till kyrkans i arkeologiskt och konsthistoriskt afseende märkliga beskaffenhet.

Utskottet får alltså hemställa,

att Riksdagen, i anledning af Kungl. Maj:ts förevarande proposition, må såsom bidrag till restaurering af Heliga Trefaldighets församlings kyrka i hufvudsaklig enlighet med därför af Kungl. Maj:t fastställd plan på extra stat för år 1905 bevilja ett belopp af 10,000 kronor.

Stockholm den 22 mars 1904.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.
